

Zuiderwaterlinie – jaarverslag 2023

Eind 2021 is de Beheerstichting Zuiderwaterlinie opgericht. Samen met de partners is voor deze bestuursvorm gekozen, zodat de belangen van zowel alle partners als de samenwerking zo optimaal gediend worden. Vanaf 1 januari 2022 heeft deze Stichting namens de Alliantie Zuiderwaterlinie verslag gelegd en verantwoording afgelegd over werkzaamheden en financiële resultaten. De stuurgroep van de Alliantie blijft verantwoordelijk voor alle inhoudelijke besluiten en realisering van het ambitiedocument en de Linieplanner (meerjaren uitvoeringsbegroting). (

Achtergrond

Eind 2018 hebben alle partners van de Alliantie Zuiderwaterlinie een Samenwerkingsovereenkomst (SOK) getekend. In 2021 is een nieuw ambitiedocument vastgesteld (2020-2029) en is de SOK middels een addendum geactualiseerd. Uit het ambitiedocument is een Linieplanner 2021-2024 opgesteld en vastgesteld (overkoepelend meerjaren uitvoeringsprogramma 2021-2024). Op basis van de evaluatie van deze periode wordt in 2024 een nieuwe Linieplanner opgesteld. Besloten is om na een evaluatie van de achterliggende periode en het toetreden van nieuwe partners, het ambitiedocument te actualiseren. Op basis daarvan wordt ook de Samenwerkingsovereenkomst in zijn geheel geactualiseerd en ter ondertekening aan alle partners voorgelegd.

De Alliantie Zuiderwaterlinie heeft zich de afgelopen jaren ingespannen om de Zuiderwaterlinie op de (inter)nationale kaart te zetten. Onze missie is het zichtbaar en beleefbaar maken van de Zuiderwaterlinie. Daarvoor werken wij binnen de Alliantie samen en bundelen we de energie en kennis in het veld, van de inwoners, van lokale ambities tot ambities buiten de landsgrenzen. We hebben in 2023 nieuwe partners verwelkomd, waarvan een deel begin 2024 deze inzet zal bekronen met het onderschrijven van de ambities en hun bijdragen hieraan bevestigen. Door intensief samen te werken met Nederlandse kennisinstututen groeit de kennispositie van de Zuiderwaterlinie. De resultaten op dit gebied hebben we niet in het minst te danken aan de grote achterban van deskundigen en heemkundigen die zich dagelijks een betrokken en gecommitteerd onderdeel voelen van de samenwerking. Daar zijn we trots op en moeten we samen koesteren!

Er zijn dit jaar weer verschillende karakteristieke onderdelen en verhalen van de linie verder aaneengesmeed. De gezamenlijke campagne Beleef, Bekijk en Bespeur met pers- en fan-strategie blijft groeien. In 2023 zien we weer een significante stijging van fysieke en online bezoeken, zowel van inwoners als bezoekers. In bijlage 6 vindt u de digitale footprint van de linie van de afgelopen jaren. Ondernemers, gastvrouwen en -heren van de Zuiderwaterlinie zien een stijgende en soms een overweldigende interesse en een toename van het aantal bezoekers. De activiteiten rondom Menno's reis en de Expeditie Zuiderwaterlinie 2023 hebben hier zeker aan bijgedragen.

Door steeds in samenhang en afstemming het verhaal van de Zuiderwaterlinie te vertellen staat de Zuiderwaterlinie als een eigen en herkenbare entiteit. Als toeristisch en recreatief aantrekkelijk gebied, maar ook als identiteitsdrager en inspiratiebron voor de vele ruimtelijke en maatschappelijk

opgaven in het gebied. Zo zorgen we ervoor dat de linie zich nóg beter onderscheidt, nóg aantrekkelijker wordt. Niet alleen voor recreatie en toerisme, maar ook voor de leefbaarheid in ons gebied. De Zuiderwaterlinie is een stevig merk.

Onze ambities zijn te omschrijven in drie concrete doelen: het ontsluiten van het collectief geheugen, het bijdragen aan de regionale economie en top in erfgoedtoerisme; en de kwaliteit van de leefomgeving bevorderen. De samenwerking staat hierbij centraal: samenwerken loont en uit zich in het uitvoeringsprogramma met het accent op:

- Ruimtelijk ontwikkelingen verbinden
- Landingsplekken aanleggen
- Aanhaken bij nieuwe aanleidingen
- Historisch onderzoek doen en digitaliseren
- Marketing campagne en communicatiemiddelen inzetten.

In het Programmateam zijn we nu de linieperiode 2020-2024 aan het evalueren. We willen weten waar we nu halverwege de periode staan: gaan we de goede kant op, waar kan bijgestuurd worden en waar doen zich andere kansen voor? Is de organisatiestructuur nog steeds passend? Kunnen we een nieuwe stip op de horizon zetten verder dan 2029? Het uitvoeringsprogramma 2024 maakt deel uit van het eerder door de Stuurgroep vastgestelde Uitvoeringsprogramma 2021-2024.

Bestaanrecht, ambitie en strategie

De Zuiderwaterlinie wordt als partner vaak en steeds vaker gevraagd. Op dat gebied zijn we een gevestigde speler. In 2023 is de Alliantie er beter in geslaagd concrete projecten en kansen te concretiseren op projectniveau. De menskracht en ook financiële middelen (met name door extra externe fondsen) hebben ervoor gezorgd dat we in 2023 een stevige stap hebben kunnen zetten. Niet alleen de ambities op recreatief en onderzoeksgebied zijn gerealiseerd. Maar ook de ambitie om op het gebied van het landschap en de leefomgeving actief te participeren is goed geslaagd: de Zuiderwaterlinie met haar partners en verhaal heeft in 2023 in grote mate kunnen bijdragen aan en inspireren tot bij de grote landschappelijke opgaven in het gebied. Dit heeft geleid tot aanpassing van dijkverzwaringstrajecten, participatie van inwoners en verankering in beleidsplannen en omgevingsvisies.

Resultaten 2023

Organisatie

Met het oprichten van de beheerstichting Alliantie Zuiderwaterlinie heeft de samenwerking een eigen werkbedrijf. Daarmee kan de Alliantie zich als onafhankelijke entiteit opstellen. De bestaande partners werken gericht aan de gezamenlijke opgaven en nieuwe partners sluiten graag aan om het historisch ensemble compleet te maken. De gesprekken met de gemeente Roosendaal hebben er toe geleid dat de gemeente op 25 januari 2024 met een ondersteuningsbrief is aangesloten bij de Alliantie. De Europese ambities hebben geleid tot meer kennis, een nieuw netwerk en werd een bekroond met een bezoek aan het Europees Parlement met het aanbieden van een Manifest namens de Zuiderwaterlinie en EFFORTS (de Europese organisatie voor vestingerfgoed).

De samenwerking met het administratiekantoor verloopt goed. De governance verloopt naar wens, alhoewel het succes zorgt voor veel extra werkzaamheden. Er zijn dit jaar 5

Liniebouwercoördinatoren actief en dat verbetert de informatiestroom. De resultaten nemen we mee in onze evaluatie. De werkwijze van de Alliantie, met draagvlak van onderaf werken, is een duurzame manier van werken. Ondanks dat deze werkvorm meer tijd kost, beoordelen we het als een sleutel van ons (duurzame) succes.

Er komt steeds meer op ons af in de vorm van energie/aandacht van buiten en projecten van derden.

De ruimte om alles uit te voeren of in uitvoering te brengen is echter beperkt. Dat vergt scherpe keuzes en een heldere route naar en focus op onze stip op de horizon.

Ruimtelijke ontwikkelingen: netwerk en (kennis)verbinding

Met erfgoed een bijdrage leveren aan de opgaven die in datzelfde landschap voor handen zijn, is een uitdaging die de Alliantie in 2023 ruimschoots heeft waargemaakt. In 2024 gaan we hier weer nadrukkelijk mee verder. Deze opgave past in de ambitie van de Alliantie Zuiderwaterlinie en in de werkwijze: met lokaal draagvlak en energie. Met het kennisnetwerk levert de Alliantie een belangrijke bijdrage in het verspreiden van deze visie. Bij wateropgaven in het gebied van de Zuiderwaterlinie (HoWaBo-programma) is de Zuiderwaterlinie een gesprekspartner en bron van participatie door de betrokkenheid van lokale deskundigen. Dat resulteert in het weer en beter zichtbaar worden van de Zuiderwaterlinie en een transitie van het landschap.

In 2023 is een aantal sleutelprojecten uit het MIPP-Zuiderwaterlinie gerealiseerd. Deze sleutelprojecten dragen sterk bij aan het weer beleefbaar en zichtbaar maken van de Zuiderwaterlinie.

We streven ernaar om een bijdrage te leveren aan de leefomgeving. Koppelkansen zoeken en benutten en samenhang zoeken blijven onze speerpunten. Een nieuw project is het InterReg project (Be)Leefbare Schelde, waarin de Zuiderwaterlinie met drie gemeentelijke partners het project 'Linie van de Eendracht' gaat realiseren: het inrichten van het landschap en aanleggen van belevingsroutes langs het oudste deel van de Zuiderwaterlinie. De extra Europese financiële middelen zorgen ervoor dat we vijf beleefplekken en een belevingsroute kunnen gaan aanleggen.

Ruimtelijke ontwikkelingen: Routenetwerk.

Het routenetwerk wordt op lokaal initiatief verfijnd met zogenoemde 'ommetjes'. Daarvoor is een Zuiderwaterlinie format ontwikkeld en wordt nauw samengewerkt met lokale deskundigen maar ook met Visit Brabant. Ook wordt gekeken naar nieuwe doelgroepen en nieuwe vormen van verplaatsen. De ambitie om ook Zuiderwaterlinie vaarroutes te maken is onderzocht. We hebben geëxperimenteerd met arrangementen en hebben een ondernemersaanpak ontwikkeld..

Ruimtelijke ontwikkelingen: Storytelling

Het overkoepelend verhaal van de Zuiderwaterlinie is opgeleverd en vormt daarmee de spreekwoordelijke rode draad (maar in het echt is er naast een rode, ook een blauwe en een gouden draad). Lokale heemkundigen hebben een cursus storytelling bij Erfgoed Brabant gevolgd, waarmee ze zelf de verhalenvertellers zijn geworden. De ambitie is om deze verhalen aan de routes te koppelen, om zo voor een verdiepingsslag in de beleving te zorgen. De verhalen worden geborgd op onze website en in de Zuiderwaterliniecollectie op de Brabant Cloud.

Landingsplekken

In 2023 werd er hard gewerkt aan het realiseren van nieuwe landingsplekken. Er is een groot aantal potentiële locaties benoemd. In 's-Hertogenbosch wordt het Kruithuis verbouwd tot een watermuseum annex landingsplek Zuiderwaterlinie en denken we intensief mee met de inrichting. De opening wordt verwacht in april 2024. Eind 2023 opende een buitenpost op Fort de Roovere. Ook is in 2023 besloten dat Museum het Markiezenhof in Bergen op Zoom de komende jaren in het kader van het project (Be)Leefbare Schelde wordt ingericht als landingsplaats Zuiderwaterlinie. Ook zijn er ontwikkelingen en gesprekken gevoerd om met de Oude Hollandse Waterlinie en het Pact van Loevestein een gezamenlijk bezoekerscentrum in vestingstad Woudrichem te creëren.

Nieuwe aanleidingen

In 2023 was het 325 jaar geleden dat Menno van Coehoorn de opdracht kreeg om middels een inspectiereis de Zuiderwaterlinie aaneen te smeden. Dit hebben we als aanleiding gezien om het

project Menno's reis te starten. Naast een eigentijds kunstwerk dat in 5 musea is tentoongesteld, hebben we 5 ateliers georganiseerd voor inwoners, beleidsmakers en deskundigen. Onder leiding van Studio 1:1 onderzochten we kansen vanuit drie verschillende perspectieven: erfgoed, landschap en water. De resultaten van deze reis en participatieateliers worden op 19 januari 2024 gepresenteerd. Het eigentijdse kunstwerk van studio APVIS inspireerde bezoekers om op interactieve wijze zelf ook bij te dragen aan het gedachtengoed van Menno van Coehoorn.

Tegelijkertijd met het kunstwerk en het atelier, werd er ook echt langs de linie gereisd door middel van de Expeditie Zuiderwaterlinie. Vier Expedities leidden bezoekers langs landschappen, culturele en culinaire specialiteiten.

Door hernieuwde belangstelling en de campagne Bespeur, bekijk en beleef benutten we de actualisatie van de routes door nieuwe plekken zichtbaar te maken en aan te haken bij de nieuwe routes.

De heemkundekringen langs de linie hebben dit jaar meegedaan aan Menno's reis. Met de aanstelling van een nieuwe coördinator onderzoek in november 2023 staat er weer een onderzoeksprogramma op de agenda. Onderzoek van een onderzoeker langs de linie, Bas Bevaart heeft geleid tot een mooie publicatie die we gepresenteerd hebben tijdens de Maand van de Geschiedenis 2023. Ook dit jaar heeft de huis-historicus Jos Cuijpers weer veel presentaties en lezingen gegeven.

De nieuwe partners zorgen ook voor nieuwe kansen en aanhaakmogelijkheden. Onze gezamenlijke ambitie wordt in 2024 geëvalueerd en uitgewerkt. De wens om ondernemers aan te laten haken bij de Zuiderwaterlinie heeft geleid tot een nieuwe programma ambassadeur van de Zuiderwaterlinie dat we intern verder gaan opzetten en onderhouden.. Ook zijn er Ondernemerscafés georganiseerd om te peilen hoe en of we ondernemers kunnen betrekken bij de samenwerking.

Historisch onderzoek doen en digitaliseren

De heemkundekringen en heemkundigen die actief zijn langs de linie stabiliseren. De samenwerking met andere waterlinies en organisaties groeit. In 2023 heeft dit geresulteerd in een tweede Kennisdag Waterlinies, georganiseerd door de Zuiderwaterlinie en het kenniscentrum Waterlinies en de Oude Hollandse Waterlinie. Het was een groot succes en zal een jaarlijks moment op de kenniskalender worden.

De Alliantie zet zich in iedereen goed aangehaakt te houden. De erfgoedcafés zijn online en fysiek, er vindt uitwisseling plaats en nieuw onderzoek wordt gepubliceerd. Op dit moment zijn 15 heemkundekringen en 4 museale collecties aangesloten op de Brabant Cloud/Collectie Zuiderwaterlinie. De aansluiting met andere digitale collecties verloopt niet zo vlot als gewenst. Hier spelen techniek en kosten een grote rol. Het voornemen is om hier toch mee verder te gaan, omdat het belang van gekoppelde collecties groot is. Het onderzoek en de manier van werken binnen de Zuiderwaterlinie ondervindt veel belangstelling, ook van buitenaf. Het online werken en de acceptatie en de toegankelijkheid daarvan hebben de werking van de erfgoedcafés, het onderzoek en de onderlinge uitwisseling versneld.

Marketing campagne en communicatiemiddelen inzetten: zien en gezien worden

De campagne Bespeur, bekijk, 7 beleef is in 2021 ingezet en wierp zijn vruchten af in 2023: er was een sterke stijging van online bezoekers en volgers. De doelgroepen wisten ons te vinden en herkenden zich steeds beter. De linie wordt herkend als merk en mensen weten de website en de locaties te vinden. De nieuwe wandelgids wordt goed afgenomen. De autotocht is uitverkocht en alleen nog maar digitaal te verkrijgen. De fietsroutes met de ANWB zijn gedigitaliseerd op het nieuwe ANWB-platform 'Eropuit'. Samen met het communicatiebureau en het programmateam werken we aan een

strategische communicatievisie. We professionaliseerden onze nieuwsbrieven en praktische communicatieacties. Er is zes keer een regulier overleg (online) georganiseerd voor de communicatiemedewerkers van de partners. In 2023 zijn er in elke stelling diepteonderzoeken verricht en sessies geweest om te onderzoeken hoe we de Zuiderwaterlinie nog beter in de haarvaten van de lokale partners kunnen verankeren. De lokale toeristenorganisaties en -bureaus zijn betrokken we bij onze campagnes en wij zijn graag betrokken bij en geïnformeerd over hun campagnes en activiteiten.

De jaarlijkse publicatie in Fort! magazine heeft zeer veel belangstelling gekregen. Met name door Menno's reis, de expositie en de Expeditie hebben de partners heel veel exemplaren uitgedeeld. Het magazine wordt sterk gewaardeerd. We worden gevraagd door magazines en kranten om het verhaal van de Zuiderwaterlinie te vertellen. Ook groeit het aantal ongevraagde publicaties. Ondanks dat de merkherkenning en inhoudscontrole dan pas achteraf kan plaatsvinden, zijn we blij met de resultaten van onze pers- en fanstrategie. Ondernemers en partners merkten de vergrootte belangstelling. Ook in de media was er veel en vaak aandacht voor de Zuiderwaterlinie. Een professionele fotograaf heeft actuele en eigentijdse foto's gemaakt. Deze investering heeft ertoe geleid dat we graag afgebeeld worden in publicaties, zonder dat we daarvoor hoeven te adverteren. De bebording is nog steeds in goede staat en schoongemaakt

Voor de partners is een overzicht gemaakt van het aanbod dat we al in huis hebben en besteld kan worden. De website speelde weer een belangrijke rol in onze strategie en uitvoering. De tijd en aandacht hiervoor loont zeker, maar actualisering is een blijvend punt van aandacht en tijd (en daarmee middelen).

De Liniemeeting in Het Mauritshuis in Willemstad was goed bezocht en iedereen was blij elkaar weer fysiek te kunnen ontmoeten. De opzet van deze bijeenkomst is goed gewaardeerd en zal in 2024 weer plaatsvinden.

Begroting

De begroting is gebaseerd op de afspraken in de Samenwerkingsovereenkomst (SOK), het addendum en de Linielplanner 2021- 2024 (het bij het ambitiedocument vastgestelde meerjaren uitvoeringsprogramma) en op de afspraken gemaakt in de stellingen in 2019.

De begroting voor de periode 2021-2024 is vastgesteld op 21 april 2021 door de Stuurgroep. De begroting en het uitvoeringsprogramma worden jaarlijks geëvalueerd in het programmteam en de stuurgroep. De programmamanager legt gemandateerd door het programmteam verantwoording af in de Stuurgroep. Leidraad hierbij is het meerjaren uitvoeringsprogramma en de ambities van de samenwerking vastgelegd in de SOK, het addendum en het vastgestelde ambitiedocument. Het financiële resultaat over 2023 wordt door het programmteam vastgesteld en in de stuurgroep geaccordeerd.

Een deel van de inkomsten bestaat in 2023 uit een succesvolle fondsenwerving. We zullen dit in 2024 verder voortzetten. In opdracht van de stuurgroep wordt onderzocht of ondernemers of het verkopen van promotiemateriaal kan leiden tot een eigen (bescheiden) inkomsten stroom.

[Bijlagen](#)

1. Samenstelling Bestuur en directie
2. Doelstelling Beheerstichting
3. Linielplanner 2024 (separaat document)

4. [Partners Zuiderwaterlinie](#)
5. SOK + addendum (separaat document)
6. Jaarrekening 2023 (separaat document)

BIJLAGE 1 SAMENSTELING BESTUUR EN DIRECTIE

Bestuur:

Lex Roolvink, voorzitter

Wim van Engeland, secretaris

Joop van de Meulenreek, penningmeester

Directeur: Anne-Wil Maris

BIJLAGE 2 DOELSTELLING Beheerstichting Zuiderwaterlinie

Doelstelling

De Zuiderwaterlinie als samenhangend geheel terugbrengen in het collectieve bewustzijn, de verhalen rond de linie uitdragen, onze kennis delen, aanjager zijn bij maatschappelijke en ruimtelijke opgaven en zo het erfgoed zichtbaar en beleefbaar maken. De linie draagt de geschiedenis van het zuiden van Nederland als collectief geheugen in zich en kan met haar opgebouwde kennis als inspiratiebron, aanjager en versneller fungeren bij de grote maatschappelijke en ruimtelijke uitdagingen (rondom klimaat, energie en water).

Beloningsbeleid

De beheerstichting houdt niet meer vermogen aan dan redelijkerwijs nodig is voor de continuïteit van de voorziene werkzaamheden ten behoeve van de doelstelling van de beheerstichting. Er kan geen (rechts)persoon beschikken over het vermogen van de beheerstichting als ware het eigen vermogen. De bestuursleden van de Beheerstichting Zuiderwaterlinie ontvangen een passende vergoeding per vergadering. Er wordt 4 keer per jaar vergaderd. Het bestuur maakt jaarlijks na afloop van het boekjaar een financieel jaarverslag van de Beheerstichting op.